De speerpunten van DANS

Beheren, bedenken, ordenen en onderzoeken

MARTIJN DE GROOT

Het beheren van bestaande wetenschappelijke data-archieven, het opzetten van nieuwe data-infrastructuren, het ordenen van oude databestanden en het uitvoeren van onderzoek naar nieuwe manieren om datasets te ontsluiten en voor de verre toekomst te behouden. Dat zijn de speerpunten waarop DANS zich bijna een jaar na haar 'echte' start in het voorjaar van 2005 concentreert.

Themamanagers
Met het aantreden van dr. Heleen van Luijn (foto links) op 1 mei heeft DANS weer een team van twee themamanagers. Van Luijn (sociale wetenschappen) is met dr. René van Horik (geesteswetenschappen) het aanspreekpunt voor onderzoekers die denken over samenwerking met DANS. Beide adviseren over nieuwe dataprojecten en kunnen als projectleider optreden.
www.dans.knaw.nl/nl/over_dans/organisatie/

Het beheren van wetenschappelijke data-archieven was er het eerst. DANS kreeg vanaf haar oprichting drie belangrijke erfenissen mee van KNAW en NWO. Het Steinmetzarchief, het Nederlands Historisch Data Archief en het Wetenschappelijk Statistisch Agentschap werden in DANS geïntegreerd. Daarnaast werd de taak om nieuwe data-infrastructuren op te helpen zetten vanaf dag 1 serieus genomen. Die taak kreeg vorm in een tweede 'product' van DANS: de TOP, of het Thematisch Ontwikkel Programma. DANS werkt daarin samen met de onderzoekers aan het opzetten van nieuwe onderzoeksmogelijkheden met wetenschappelijke data. Het initiatief hierbij komt van onderzoekers uit het betreffende onderzoeksgebied, benadrukt adjunct-directeur Henk Harmsen. 'Wij brengen daar onze ervaring en deskundigheid in, en we zorgen ervoor dat het op te zetten archief *compatible* is met de andere archieven – dat het voldoet aan bepaalde kwaliteitscriteria en normen. Daardoor zorgen we ervoor dat de opgeslagen data makkelijk te vinden en te hergebruiken zijn. Dat is het wezen van DANS,' voegt hij eraan toe. 'Maar dat betekent niet dat de onderzoekers zo'n archief aan ons uit handen geven, integendeel.'

FOTOCREDIT: WIEBE KIESTRA

Adjunct-directeur Henk Harmsen van DANS: 'Standaardoplossingen doen het in deze tijd niet meer'

TOP's zijn op dit moment in wording, bijvoorbeeld in de taal- en letterkunde, de archeologie, de arbeidssociologen, beeld en geluid. Voordat ze straks op volle toeren draaien stroomt er nog heel wat water door de Rijn maar het mag wat DANS betreft ook weer niet te lang duren. De organisatie heeft de opdracht om binnen een jaar drie TOP's het licht te doen zien.

Retro-archivering

Kleinschaliger en meer dienstverlenend van aard is de derde speerpunt: de ADA. Academische Data Archivering betekent dat en het komt erop neer dat DANS in opdracht, en waar nodig uiteraard samen met de opdrachtgevende faculteit of onderzoeksgroep, een aantal bestaande databestanden ordent en toegankelijk maakt. 'Retro-archivering' noemt Harmsen het. Archivering met terugwerkende kracht, zou je ook kunnen zeggen. De mogelijkheden zijn legio, aldus de DANS-adjunct: 'Er zijn behoorlijk veel instellingen die nog ergens oudere databestanden hebben liggen waarvan nog maar weinigen kennis hebben. Maar vaak zijn dat wel bestanden die van wetenschappelijke waarde zijn en blijven. En dan is het de moeite meer dan waard om die voor het nageslacht te behouden'. DANS beschikt daartoe over een eigen 'ADA-methode' om te inventariseren, selecteren, reconstrueren en eventueel over te zetten naar nu gangbare media of software. Er kunnen ook metadata worden toegevoegd om de gegevens weer toegankelijk temaken en voor de toekomst veilig te stellen. Hoewel deze activiteit meer als dienst wordt aangeboden, kan er ook hier geen sprake zijn van eenrichtingsverkeer: 'een ADA-project kan nooit alleen door DANS worden uitgevoerd; minimale inzet van de opdrachtgever is altijd nodig', aldus een informatieleaflet.

Duurzaam en flexibel

Tenslotte hebben de researchactiviteiten gaandeweg de status van speerpunt bereikt in het DANS-arsenaal. Er moeten steeds grotere hoeveelheden gegevens worden gearchiveerd en de gebruikers willen steeds meer gewoon via internet hun gegevens kunnen zoeken en ophalen. 'Daarvoor moeten nieuwe manieren van archiveren worden gezocht,' licht Harmsen toe, 'en wat we nu al weten is dat dat er vele zullen zijn. Standaardoplossingen doen het niet meer in deze tijd'. Het moet ook om oplossingen gaan die een lange houdbaarheid hebben: 'Een archiefsysteem moet makkelijk en efficiënt in het gebruik zijn, maar ook duurzaam èn flexibel genoeg om nieuwe ontsluitingsmethoden in de toekomst te ondersteunen'. Research en Development is dus voor DANS een belangrijke activiteit, die ze overigens niet heeft ondergebracht in een aparte afdeling. Onderzoek gebeurt op projectbasis, zoveel mogelijk binnen de lopende activiteiten. Momenteel wordt gewerkt aan een Dataset Management Systeem voor data-archieven en aan internetontsluiting voor thematische ontwikkelprogramma's.

Virtual Knowledge Studio

Naar nieuw methoden en onderzoeksvragen

PAUL WOUTERS

De Virtual Knowledge Studio for the Humanities and Social Sciences (VKS) is dit jaar van start gegaan. Programmaleider Paul Wouters legt in dit artikel uit wat de doelen en taken van de Studio zijn.

De VKS is een vijfjarig programma van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). De doelstelling is tweeledig. Aan de ene kant wil de VKS de gevolgen van het toepassen van informatie- en communicatietechnologie in het onderzoek in de sociale en geesteswetenschappen beter doorgronden. Aan de andere kant zal de Studio onderzoekers in deze gebieden ook helpen bij het ontwikkelen van nieuwe vormen van onderzoek met behulp van informatie- en communicatietechnologie (*e*-research).

Deze ondersteuning heeft vooreerst de vorm van samenwerking: VKS onderzoekers werken in een aantal onderzoeksprojecten samen met collega's aan Nederlandse universiteiten. Resultaten zullen worden bekendgemaakt via de VKS website, die op dit moment in ontwikkeling is. Naarmate deze resultaten ook tot onderzoeksinstrumenten leiden, in de vorm van software of protocollen, zullen die via de VKS Website ter beschikking komen van de onderzoeksgemeenschap.

Markante kantelingen

Kernidee van de VKS is dat de toepassing van zowel generieke als gespecialiseerde ICT door onderzoekers belangrijke gevolgen kan hebben voor de wijze waarop wetenschap wordt beoefend. Dit gaat zeker niet alleen of voornamelijk om de manier waarop onderzoeksresultaten worden gepubliceerd. Elektronisch publiceren is al lang gemeengoed, hoewel nieuwe vormen van publiceren (denk aan het uploaden van databanken, modulair publiceren etc.) nog in de kinderschoenen staan. De belangrijkste uitdaging van *e*-research ligt veeleer in de kern van wetenschappelijk onderzoek: het verzamelen en analyseren van data en bronnen en de wijze waarop (interdisciplinaire) samenwerking in onderzoek gestalte kan krijgen. Ook de institutionele organisatie van onderzoek (collabs en virtuele universiteiten) kan markante kantelingen ondergaan als nieuwe vormen van management in onderzoek worden geïntroduceerd. Tot nog toe heeft de inzet van ICT vooral in een aantal datageoriënteerde vakgebieden aandacht getrokken: de sterrenkunde, hoge energiefysica, genomics, economie, en de cognitieve wetenschappen. De wijze waarop de praktijk van kwalitatief sociaal- en geesteswetenschappelijk onderzoek kan worden beïnvloed is veel minder onderzocht en doordacht. Daar wil de VKS verandering in helpen brengen.

Tweezijdig zwaard

Dit betekent niet dat de VKS een pusher van technologie zal zijn. We zijn ons scherp bewust van het tweezijdige karakter van het zwaard dat ICT soms is. Een toenemende digitalisering en virtualisering van gegevens, onderzoeksobjecten, vormen van communicatie en samenwerking en van publicaties leiden zowel tot kansen voor alfa- en gamma-onderzoekers als tot bedreigingen voor de integriteit en kwaliteit van wetenschappelijk werk. Ondoordachte digitaliseringsprojecten kunnen leiden tot dure voorzieningen waar onderzoekers niet echt behoefte aan hebben. Een overdaad aan email kan de broodnodige behoefte aan concentratie om tot kwalitatief hoogstaand werk te komen danig verstoren. Overmatige aandacht voor zichtbaarheid op het Web kan de notie van kwaliteit in onderzoek fundamenteel veranderen. Het zou niettemin kortzichtig zijn om met het beroep op dit type risico's alles maar te houden zoals het is. Initiatieven zoals zoekmachines (Google), data visualisaties (games, Google Earth), de overvloed aan Web portals over specifieke onderwerpen, en niet te vergeten het World Wide Web zelf, hebben gedemonstreerd dat onderzoekers een belangrijke rol kunnen spelen in de ontwikkeling van nieuwe vormen van communicatie.

Dit biedt ook mogelijkheden om oude vragen met nieuwe methoden te lijf te gaan en zelfs nieuwe wetenschappelijke vragen te formuleren.

Het exploren en benutten van deze mogelijkheden zal in de VKS op basis van de onderzoekspraktijk plaatsvinden. Het vertrekpunt is dus niet de technologie, maar de onderzoeker in een specifiek vakgebied. De VKS zal zich daarbij in eerste instantie richten op grensverleggend onderzoek van bewezen kwaliteit. Samen met de betrokken onderzoekers zal in de Studio geanalyseerd worden op welke wijze *e*-research een nieuwe dimensie kan toevoegen. Hierbij kan worden gedacht aan comparatieve tekstanalyse, het scheppen van nieuwe hybride databanken voor interdisciplinaire onderzoeksvragen, het gebruik van het Web zelf als databron, de ontwikkeling van een internationale structuur van collaboratories in de alfa- en gamma-wetenschappen, en de rol van simulatie als heuristisch instrument. VKS-onderzoekers zijn ook bereid om gezamenlijke onderzoeksaanvragen in het kader NWO en internationale financiering te schrijven. De VKS zal bovendien specifieke activiteiten gericht op PhD studenten ontwikkelen. Zo vindt deze zomer de eerste VKS Summerschool plaats in samenwerking met de University of Washington (Seattle) en de International School for the Humanities en Social Sciences van de Universiteit van Amsterdam.

www.virtualknowledgestudio.nl